

## Beszélgetés a szexualitásról

Lévai Katalin interjúja Hadas Miklóssal és Madarász Imrével

*Lévai Katalin: Szinte egy időben jelent meg Hadas Miklós: Szex és forradalom és Madarász Imre: Az érzékek irodalma című könyve. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy mindkét könyvet én mutattam be, és a közönség érdeklődéséből és reakcióiból úgy ítélem meg, hogy szép sikerre számíthatok. Anélkül, hogy a két művet bármilyen értelemben összemossam, úgy érzem, mindkettő fontos közös sajátja, hogy kultúrává kívánja tenni az erotikáról és a szexualitásról szóló beszédet. Mindketten azt kutatjátok és elemzitek, hogyan lehet a szexualitásról szépirodalmi, illetve bölcséleti szinten írni, milyen kapcsolatban áll egymással a magas művészet és a pornográfia.*

*Madarász Imre: Az emberek többségének a tudatában a szexualitás és a kultúra szemben áll egymással, mintegy antitézisként jelentkezik. Ráadásul a szexualitást gyakran valami „csúnya” testiséggel azonosítják, ezért nem is beszélnek szépen róla. Márpedig nekem meggyőződésem, hogy ha az emberek nem tudnak szépen beszélni a szexualitásról, akkor nem tudják szépen megélni sem azt. Amit az ember tabukkal körülbástyáz, lefed és betakar, azt nem képes felszabadultan megélni. A magyar nyelv a szexualitásról vagy latinul értekezik, amit senki sem ért, vagy aranyos, népi kifejezésekkel, hasonlatokkal írja körül. Erre a hamis nyelviségre azután rászabadult a pornó alpári nyelvezete, és az amerikanizáció, ami sokkolja az embereket, akik ebbe az alpári nyelvi regiszterbe nem akarnak lemenni. Ezért gondolom, hogy fontos az a törekvés, hogy a szexualitásról szóló beszédet kultúrává tegyünk.*

*Lévai Katalin: Nagyon hiányzik Magyarországon egy Hite-riport. Shere Hite a hetvenes években kezdett el felméréseket készíteni az emberek szexuális életéről és szokásairól, és példája nyomán sok európai országban azóta is folyamatosan készülnek hasonló vizsgálatok. Nálunk ennek nyoma sincs. Prűd-e a magyar társadalom, és még mindig tabunak tekinti a szexualitást, vagy valami más lehet ennek az oka?*

*Hadas Miklós: Ez bizonyára összefügg azzal, hogy a társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdések is mennyire töredékesen vannak jelen Magyarországon. Ez valamennyire rendszerspecifikus kérdés, hiszen minden rendszerben más lehetőségei nyílnak a társadalomtudománynak. Most – és mi is ennek vagyunk ékes tanúbizonyságai – a szexualitással kapcsolatos írott beszéd és előbeszéd terén fontos változásokat vélek érzékelni Magyarországon. Sokkal gyorsabban gyűrűznek be bizonyos jelenségek, mint ahogyan azt korábban feltételeztem. És Imréhez kapcsolódóan arról is beszélni szeretnék, hogyan jelenik meg az úgynevezett magas irodalomban a szex. Nem tudom, kezetekbe került-e úgy kb. három évvel ezelőtt a Nappali Háznak az úgyneve-*

zett szex-száma, amiben a magyar irodalom krémjét olyan novellák megírására kérték fel, amelyekben kifejezetten nemi aktusokról szólnak. Esterházy Péter, Parti-Nagy Lajos, Forgács Zsuzsa, Szabó Ildikó, a filmrendező és többen mások írtak meg egy nemi aktust. Parti-Nagy Lajos novellája szerintem egészen zseniális abban, hogyan lehet megjeleníteni a szexualitást. Tehát bejön legitim témaként a magas irodalomba ez a téma, és ettől kezdve nem mondhatják a kanonikus diskurzus képviselői, hogy a szexualitás ki van rekesztve. Vagy Nádas Péter könyvére is utalhatok, az Égi és földi szerelemről címűre, amely a kilencvenes évek közepén jelent meg, és többek között azt is érinti, hogyan tudunk beszélni a szexualitásról, mik a nyelvi lehetőségek, vagy hogy mondjuk mi a káromkodás funkciója...

*Lévai Katalin: Legújabbban a Tiszántúli Emanuelle-re utalhatnánk. Mégis, én úgy látom, hogy a társadalomtudományban a szexualitást illetően egyetlen uralkodó diskurzus létezik, amely Foucault hatalomról szóló elmélete nyomán alakult ki, és egy súlyosan leegyszerűsítő képet mutat a nemek kapcsolatáról.*

*Madarász Imre:* Valóban sokkal szerencsésebb lenne, ha a szexualitásról sokféleképpen beszélénk. Magyarországon 1989-ben megszűnt a cenzúra, ami minden téren felszabadította a kommunikációs lehetőségeket, és ez nagyon üdvözlendő. Nálunk nem volt hagyománya a szexualitásról szóló nyílt beszédnek, sokáig csak két szélsőség létezett: egyfelől az a meggyőződés, hogy a szexualitás a trágársághoz, mint valami alantashoz kötődik, másfelől viszont a magas irodalmunk, a kanonizált irodalmunk szemérmes volt, és inkább hallgatott a témáról. A tudomány, néhány kivételtől eltekintve, úgyszintén. Ez jól látszik, ha összehasonlítjuk a nyugat-európai könyvkinálatot és a magyart. A magyar közönség a rendszerváltás évében szembesült először olyan igényes és művészi alkotások sorával – legyen az film, irodalom vagy tudományos mű –, amelyben egyáltalán foglalkoztak a nemiséggel. A problémát az jelentette, hogy ez nagyon váratlanul és nagyon gyorsan érte a magyar társadalmat. Igaz, hogy rangos írók ma már írnak a szexualitásról, de a magyar társadalom bizonyos generációi, elsősorban az idősek, sokkhatásként élik meg azt a nyelvi kifejezésmódot, amit használnak.

*Lévai Katalin: A női szexualitás kifejezésmódjait szinte egyáltalán nem, vagy csak nagyon gyéren fedezhetjük fel a mai itthoni irodalmi és a tudományos művekben. A nők vagy hallgatnak, vagy férfinyelven szólnak a saját szexualitásukról. Nem született meg az a nyelv, amin a nők a saját élményeiket, tapasztalataikat elmesélhetik. Japánban például létezik külön női nyelv, külön női irodalom, és léteznek olyan irodalmi műhelyek, amelyek kifejezetten segítik azt, hogy a nők megtalálják a saját hangjukat. Az irodalmi műhelyek, amelyekben a nők beszélgetnek, nemcsak közösségeket teremtenek, hanem egy új irodalmi nyelvet is.*

*Madarász Imre:* Nálunk a női író, a női beszélő valószínűleg nehezebb helyzetben van abban a tekintetben, hogyan mondhasson ki bizonyos szavakat, mert nőtől kevésbé fogadják el azokat a szokásos

nyelvi fordulatokat, amelyeket a férfiírók szabadon használnak. A nőkben valószínűleg inkább kiépül az öncenzúra a szexualitásról szóló nyilvános beszédet illetően. De személyes tapasztalataim azt mutatják, hogy bizonyos intimitás jegyében sokkal könnyebben és sokkal szebben lehet a nőkkel erotikáról beszélni, mint a férfiakkal. Az európai erotikus lírát is nő teremtette meg: Sappho. Az újkorban ugyancsak nők, a kurtizán költőnők szólaltatták meg először a női erotika és a női érzelmek hangjait. A nők mindig ott voltak az erotika és a szerelmi élmény megfogalmazásában, de a polgári társadalmakban ez a folytonosság megszakadt, és valóban a férfihang lett domináns.

*Hadas Miklós:* Az is érdekes, hogy nálunk az értelmiségi férfi közegekben is a csúnya nyelv dívik, nem alakult ki egy kifinomult, a népnyelvtől eltérő diskurzus a férfiak között. A férfiak közötti tabutémák között a szexualitás is szerepel, annak ellenére, hogy kocsmai szinten a férfiak kibeszélik a nőket, és kibeszélnék bizonyos dolgokat, de ez nagyon redukált dimenziója a szexualitásnak. A férfiak körében tulajdonképpen tényközlés folyik, események elbeszélése.

Nem tudom, olvastátok-e Anthony Giddensnek *Az intimitás átalakulása* című munkáját. Ott hivatkozik egy felmérésre, amely angol-szász országokban készült, a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján. Azt vizsgálták, hogyan beszélnek az emberek nem-specifikusan a szexualitásról, az érzelmekről és a szeretetről. Az derült ki, hogy az angolszász kultúrában a nők azok, akik nagyságrendekkel árnyaltabban beszélnek a szexualitásról, mint a férfiak. Egy érzelmek vagy egy fizikai kapcsolat leírása a nők részéről sokkal szofisztikáltabb, mint egy férfi részéről. Giddens interpretációja szerint a nők voltak abban a helyzetben a társadalmi munkamegosztás során, hogy az érzelmi szféra és az ezzel kapcsolatos diskurzus a feladatukká vált. A férfiak a 19. századig nem tudtak megnyilvánulni a testiségről, az érzelmekről és a szexualitásról. Te a Hite-riporttal kezdted, és szeretnék most ehhez visszatérni, mert éppen most tudtam meg, hogy Hite most fog kiadni egy új riportkönyvet, amely a férfiakról szól, és ezeket a kérdéseket feszegeti, amikről itt most beszélünk. Mivel Magyarországon messze nem volt meg sem az irodalomban, sem a társadalomtudományban az, ami például a brit irodalomban Virginia Wolffal kezdődően már a 20. század elején, majd később a feminista mozgalmakban is megvolt, nem csodálkozhatunk, hogy ilyen töredékes és suta a szexualitással kapcsolatos társadalmi diskurzus.

*Madarász Imre:* És tegyük rögtön hozzá, hogy ami volt is a magyar irodalomban, azt az iskolai tanításban, a tudományos kutatásokban nem nagyon vették észre. Mindig azt tanultuk, hogy Krúdy az idő múlásáról, Móricz Zsigmond a feszülő osztályindulatokról és az agrárproblémákról, Kosztolányi a melankóliáról ír, holott ezeknek az íróknak minden művében izzik az erotika. A magyar irodalom ebből a szempontból újraolvasva valószínűleg tartogat még meglepetéseket.

*Lévai Katalin:* Térjünk át a magas irodalomról a tömegkultúrára, amivel nap mint nap szembetaláljuk magunkat. A magazinokra, tv-filmekre, reklá-

mokra, hirdetésekre gondolok, amelyek végképp leegyszerűsített képeket sugallnak a nők és a férfiak közötti viszonyrendszerrel. A tömegkultúra képei beszorítják a nőket a háziasszony, a jól ápolt feleség vagy a szexis modell szerepkörébe, a férfit pedig az üzlet és a munka világába. Ha igaz, amit mondotok, hogy a nők szexualitásról szóló beszédmódja, gondolkodása szofisztikáltabb, mint a férfiaké, akkor vajon miért nem láznak ezek ellen a sztereotípiák ellen? Miért fogadják el, hogy sematikus képekben látják viszont magukat, amelyek ráadásul gyakran megalázzák is?

*Hadas Miklós:* Erre szokás mondani, hogy a nő önmagára vonatkozóan is többé-kevésbé elfogadja azt a világképet és társadalomképet, amelyet egy férfiuralmú világban a férfiak alakítottak ki. Nem is jut eszébe, hogy ezzel szemben valamiféle radikális ellenmozgalmat hozhatna létre, viszont a saját intim szférájában ő az, aki lehet rafináltabb, kifinomultabb.

*Madarász Imre:* Én úgy látom, hogy a tömegkultúra bizonyos szegmenseiben uralkodóvá vált egy eldurvult macsószemlélet, amely nem ritkán alpári nyelvezettel párosul. A külföldi szex- és pornófilmeket olyan alpári hangneműre szinkronizálják, hogy ezek taszítják a nőket, akik így el sem gondolkodnak azon, milyen lehetne az az erotikus vagy szexuális ábrázolás, amit ők is szívesen megnéznének. Azt sem felejtethetjük el, hogy a legtöbb erotikus ábrázolásnak még mindig a férfiszemmel láttatott nők a szereplői.

*Hadas Miklós:* A népi, férfi szexualitás nőekkel kapcsolatos képzetei egészen vad és szélsőséges formában, a legnyersebb nyelvi köntösben jelentkeznek például Gangstaa Zolee zenéjében, különösen a rapben. És ezen sem háborodnak fel a nők, legalábbis nem adják tanújelét felháborodásuknak.

*Madarász Imre:* De kérdezhetnénk azt is, hogy vajon miért nem láznak fel a nők a szókenő-vicek ellen? Hogyan lehetséges, hogy a legnézettebb tv-műsorokban, például a Heti hetesben a legalpáríbb vicceket sütik el hétről hétre, és senki nem tiltakozik ezek ellen? Miért lehet azt sugallni, hogy a nő mindig buta, mindig kiszolgáltatott, mindig csak befogadó, a szó minden értelmében, és soha nem kezdeményező? A filmekben ábrázolt szexualitás elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a férfi kukkoló élvezkedjék. Ez szerintem a nők prostituálásának egyik megnyilvánulási formája.

*Hadas Miklós:* Fábry Sándor például behívja a műsorába Kőbán Rita olimpiai bajnokot, és elképesztő szexista módon a mellére tesz megjegyzéseket. Kőbán Rita pedig mosolyog, elfogadja, mert nincs rá eszébe, nem tudja, hogyan védje ki a műsorvezető viselkedését. Egy ilyen humoristát egy angolszász országban örökre letiltanának minden televízióból. Itthon pedig a nők elfogadják, hogy nyilvánosság előtt így bánnak velük, és mosolyogva eltűrik.

*Lévai Katalin:* Számtalan példáját ismerjük a hétköznapi szexizmusnak, ami gyakran humornak álcázva jelentkezik, de mindig a nők rovására. Talán éppen a humoros álca miatt nehéz védekezni vele szemben. Amikor mosoly kíséretében érkezik egy sértés, eltart egy ideig, míg az ember felismeri a valódi

## INTERJÚ

szándékot. Gyakran egyébként a férfiak nem is akarják megsérteni a nőket, csak egyszerűen alkalmazzák azokat a sematikus nyelvi fordulatokat, képeket és metaforákat, amelyek a rendelkezésükre állnak, vagy ahogyan használják például a női szépséget a legkülönbébb áruk marketingjében.

*Madarász Imre:* Ma a legkülönbébb termékeket az autótól a macskatápszerig csak és kizárólag a női szépséggel akarják eladni. Teljesen funkciótlanul mindennek alárendelik a női szépséget, amitől az infalódik.

*Lévai Katalin:* Ráadásul a női szépséget egyetlen formában fogadják el, a hagyományos megjelenítésben. A jópofa, humoros, egyéni, nem hagyományos értelemben szép nő Magyarországon nem jelenik meg sem a marketingben, sem a tömegkultúra különböző szegmenseiben, szemben például Nyugat-Európával, ahol annyiféle arcot lát az ember. Nagyon kevés szerepet engednek meg a nőknek a hazai reklámokban, tulajdonképpen csak a konzervatív szerepek elfogadottak. Ez számomra a női szabadság korlátozásának kérdését veti fel, hiszen a reklámokban az általános társadalmi közfelfogás tükröződik.

*Hadas Miklós:* A paletta azért színesedik, gondoljunk csak Anett-kára, aki szexuális önvallomásokat provokál ki a férfiaktól, ami önmagában ebből a nézőpontból pozitív folyamatként is értelmezhető. Vagy említhetem a Leggyengébb láncszem háziasszonyát, Máté Krisztát, aki ugyan egy klasszikus női szerepben, a boszorkány szerepében tűnik fel, de hatalma van a férfiak felett, elküldheti őket, uralkodhat felettük stb.

*Madarász Imre:* Ennek azonban lehet egy olyan hátulütője, hogy ezzel megerősíti azt a sztereotípiát, hogy ha egy nő hatalmi helyzetbe kerül, akkor eleve nem lehet más, mint boszorkány. Visszahozza a gonosz nevelőnő, a gonosz és frusztrált tanárnő képét, aki csak azért veri virgáccsal a lányokat, mert gyűlöli a szép és fiatal nőket. Ez jelentheti a férfiak öngazolását is.

*Lévai Katalin:* Új jelenségekként említette Miklós a két tv-sztárt. Új jelenséget véltek-e felfedezni a magyarországi prostitúció kérdésében is? Újabban meglehetősen éles viták lángoltak fel a zónakérdést illetően, és az ENSZ-egyezmény esetleges felmondásával kapcsolatban is.

*Madarász Imre:* Ami ma Magyarországon van, az senkinek nem jó. Egyrészt nők kerültek olyan kiszolgáltatott helyzetbe, ami valóban rabszolgaságnak minősíthető – az utcákon, a kocsisorokon, az autósztrádák mellett ácsorgó lányokról beszélek –, másrészt pedig milliárdos üzletről van szó, ami után semmiféle adót nem fizetnek. Eddig egyetlen elfogadható példát láttam, Hollandiát, amely azon kevés országok közé tartozik, amely nem fogadta el az ENSZ-egyezményt. Nekem úgy tűnt – persze lehet, hogy felületes ismeretek alapján –, hogy ott a lányok nem kiszolgáltatottak, valóban a saját maguk urai, és ami szintén nem elhanyagolható szempont, az állam is profitált valamit.

Magyarország a rendszerváltás után prostitúció- és pornónagyhatalom lett, miközben egyik terület sem megfelelően szabályozott, és

semmilyen pornó nem esik korlátozás alá; és szinte ugyanez vonatkozik a prostitúcióra, amely ex lex állapotban van.

*Hadas Miklós:* Magyarországon a Szabó Ervin Könyvtárban vagy a Festetics-kastélyban is lehet pornófilmet forgatni, mert semmi nem tiltja. Én is olvastam arról, hogy a világ pornófilm-termelésében Magyarország nagyhatalommá vált. A prostitúcióról én is azt gondolom, hogy kontrollált, áttekinthető, legális módon végezhető tevékenységgé kéne tenni, éppen annak érdekében, hogy csökkentsék a prostituált kiszolgáltatottságát az őket futtató stricikkel szemben, másrészt pedig a törvénytelen állapot kiküszöbölésére és a prostituáltakkal szemben elnyomóként fellépő állammal szemben. Alapelvként mondom, hogy a legitimitás irányába kellene elmozdulni. Azon a prudérián, amely a prostitúcióval szemben nemcsak a közvéleményt, hanem a törvényalkotókat is jellemzi, át kellene lépni. Az átláthatóság egyáltalán nincs biztosítva, hiszen tudjuk, hogy a maffia, az állam és a strici is leveszi a sápot, és a nő éppen azáltal válik kiszolgáltatottá és áldozattá, hogy rajta többen is élösködnek.

Szerkezeti párhuzamot látok a drogfogyasztással és a prostitúcióval szemben alkalmazott hazai törvénykezési gyakorlat között, mivel a drogfogyasztást is úgy próbálják büntetni, hogy elnyomó módon lépnek föl akár az egyszeri használóval szemben is. Ráadásul teljesen megalapozatlanul azt is föltételezik, hogy a drogfogyasztás legenyhébb formája is súlyos deviancia, mely visszafordíthatatlanul és egyenesen függőséghez vezet. A kriminalizációra hajló szemlélet, mely a transzparencia hiányával párosul, mind a prostitúció- mind pedig a drogpolitikában komoly korlát. A holland gyakorlat számomra éppen átláthatósága, az individuális döntést és felelősséget előtérbe állító irányultsága, pedagógiai szemlélete, valamint az önkormányzati és állami segítő hálókat kialakító, szociális munkásokat bevonó intézményrendszere miatt sokkal elfogadhatóbbnak tűnik.

*Madarász Imre:* A drogpolitikában elfoglalt liberális álláspontodat nem osztom. Én a két gyakorlatot erősen kettéválasztanám. Arról természetesen lehet vitatkozni, hogy milyen mértékben van valakinek joga önmagára nézve kárt okoznia, és fel lehet tenni kérdéseket akkor a dohányzásról vagy az egészségtelen életmódról is. A drogpolitikában a törvényhozót annyiban védem, hogy azzal, hogy üldözi a drogfogyasztást, az első lépésben akarja meggátolni és megóvni a fiatal. Szerintem a drogfogyasztással kapcsolatos politika kevésbé prúd, és stílszerűen szólva kevésbé impotens, mint a prostitúció-politika. Egészen véve üdvözlém, ha végre mélyebb elemzések tárnák fel a korábban tabunak számító területeket, mert ez mindannyiunk érdeke lenne. Azt hiszem, ma már a társadalmunk eléggé felnőtt ahhoz, hogy képes legyen őszintén szembe nézni sok kényes kérdéssel, még akkor is, ha ez nem mindig kellemes feladat.